

IKERSZÓK ÉS PARALLELIZMUSOK AZ OBI-UGOR NYELVEKBEN

MIKOLA TIBOR

Egy korábbi dolgozatomban röviden elemeztem a vogul és osztják ikerszók fajtáit, alak- és jelentéstani sajátosságait (NéprNyttud. 17–18:55–62). Utaltam rá — FALUDI ÁGOTA nyomán —, hogy az ikerszók és a párhuzamos kifejezések, parallelizmusok között feltűnő egyezések mutatkoznak, de ezeket az egyezéseket akkor részletesen nem vizsgáltam.

„Névszói összetételek az osztjában” című tanulmányában (Finnugor Értekezések 10, Budapest 1948) FALUDI ÁGOTA érinti az ikerszók és a parallelizmusok kérdését is. Több példával igazolja, hogy a forradásos ikerszók és a mellérendelő összetételek tagjai egymástól távolabbi helyzetben is előfordulnak mint népköltészeti párhuzamok tagjai (42). Idézi LEWY következő megállapítását: „Ausser diesen Wortpaaren, deren Glieder feste Stellung zu einander einnehmen, treten auch solche auf, deren Glieder in Bezug auf ihre Stellung zwar noch schwanken, aber doch so häufig mit einander parallel auftreten, dass es sich um keinen Zufall handeln kann” (Zur Finn.-ugr. Wort- und Satzverbindung 63). Valószínűnek tartja, hogy az összefoglaló összetétel egyeredetű a „finnugor verstan sajátos párhuzamos szerkezeteivel” (uo.). Utal rá, hogy a kérdésben még további vizsgálatokra van szükség.

Az ikerszók és a párhuzamos kifejezések sajátosságait, hasonlóságait, összefüggéseit kutatva jelentős mennyiségű osztják és vogul szöveget dolgoztam fel. Előbb az osztják nyelv ikerszavait és párhuzamos kifejezéseit hasonlítom össze.

Jelentéstani szempontból az ikerszavak az osztjában is három csoportra oszthatók:

1. hasonló jelentésű szavak kapcsolatai: *orijl kēnijl* 'knurrt (und) murr't' (Ovd 87), *āj-ke* 'Erzählung, Nachricht' (OChr 71);
2. ellentétes jelentésű szavak kapcsolatai: *xou-van* 'hosszú vagy rövid' (Patk.), *āta-xatla* 'Nacht (und) Tag' (Ovd 74).
3. osztódásos ikerítések: *axašə waxašə* 'lustiger Mensch' (OChr 65), *širəmən-šürəmən* 'Wiesel-Wasel' (Ovd 189).

A párhuzamos kifejezéseknél megvannak ugyanezek a csoportok. A parallelizmusoknak nagyon sokféle variációjuk van. Én a hangtani vizsgálatoknál az egyszerűség kedvéért csak azokat vettem tekintetbe, ahol a két sor között mindössze egy szó eltérés mutatkozik. Ez két okból volt szükséges: 1/ a példák száma végtelen nagyra növekednék, ha minden variációra kitérnék, 2/ jelen dolgozatom célja nem a parallelizmusok rendszerezése és magyarázata, hanem csupán az ikerszavak és a

parallélizmusok közötti összefüggések föltárása, s mivel az ikerszavaknál két szó jelentéstani és hangtani vizsgálatáról van szó, elegendő a parallelizmusok közül is csak a két szó tekintetében különbözőket vizsgálni. Példák: 1. *mā χῡχῆτῆ τῶ χορπῆ wššema mantam, mantā tῶ χορπῆ wššema mantam*. 'Ich gehe in meine Stadt von der Gestalt eines rennenden Pferdes, gehe in meine Stadt von der Gestalt eines laufenden Pferdes' (Ovd. 263); *šāḡk uosləḡ (?) χου λη σιδῖ šōšlam, pām uosləḡ (?) χου λη σιδῖ šōšlam*. 'Izzadságos vánkösü (?) hosszú nyáron át ilyen lépdelek a hőséges vánkösü (?) hosszú nyáron át ilyen lépdelek' (OH. I, 83); 2. *nār lāndῖ sādəḡ šōp nārū lələu, pudəḡ lānt sādəḡ šōp pudəḡā lələu*. 'A nyers táplálék drága darabját nyersen esszük, Az üstös (értsd főtt) étel drága darabját üstből esszük' (OH. I, 39); *šḡḡəl nilli, pataḡ nilli* 'deren Anfang nicht sichtbar ist, deren Ende nicht sichtbar ist' (Ovd., 88); 3. *ser unt mōr unt* 'tiefer Wald, dichter Wald' (Ochr. 156). A *ser* előtag önmagában is előfordul REGULYNÁL (OH. I, 411) *ser-μῶνδι συḡəl pélā* 'a vadon erdő zuga felé'. A *ser... mōr* pár nagyon gyakori kifejezés, a vogulban is megvan, ott is csak a *ser* lehet önálló. A *mōr*-ra nézve STEINITZ megjegyzi: „Parallelwort zu *ser*.” (Ochr. 148); *mā tintā nē tāntā ne iməḡa šmsattatijam*. 'Ich bekomme eine Frau ohne Brautgeld, eine Frau ohne Brautpreis (Ovd. I, 259). FALUDI idézett föltevése szerint lehetséges, hogy a *tāntā* ikerített alakváltozat. A két szót STEINITZ is kapcsolatba hozza egymással (Ochr. 159, 161). Meg kell jegyezni viszont, hogy a KT. szótár a *tan* címszót is önálló szóként tárgyalja, *lāmpask-ōjka, wāmpask-ōjka utl.* 'Der lāmpask-Alte, wāmpask-Alte lebt' (Ovd. 263). Úgy látszik — s ez módosítja FALUDI nézetét — osztódásos ikerítések is szerepelhetnek párhuzamos kifejezések tagjaként.

Jelentéstani szempontból tehát teljes az egyezés az ikerszók és a párhuzamos kifejezések között. Az 1-2. csoport példái tetszés szerint szaporíthatók, a 3. csoportnál nehezebb megfelelő példát találni, de ez abból a körülményből fakad, hogy nem ismerjük kellően az osztyák szókészletet. Nem lehet biztosan tudni, hogy egy-egy kifejezés utótagja él-e önállóan, s ha igen, mióta, s hogyan keletkezhetett. Annyi minden esetre bizonyos, hogy ikerítéshez hasonló jelenség nemcsak egymás mellett álló szavak között történik, hanem egymástól távolabb állók között is.

Hangtani szempontból ugyancsak lényeges egyezések mutathatók ki az ikerszók és a párhuzamos kifejezések változó tagjai között. Az ikerszókra jellemző, hogy kedvelik a labiális kezdetű utótagot. STEINITZ határozottan leszögezi: „Der variierende zweite Vokal ist gewöhnlich ein labialer, zusammen mit konsonantischer (ebenfalls labialer) Variation: *sal'i wol'i* 'etwas Schimmerndes' (Ovd. 14).” Továbbá „Ausser dem grammatischen Wechsel des in- oder auslautenden Konsonanten kommt ein beschreibender Wechsel des anlautenden Konsonanten vor, der gewöhnlich mit beschreibendem Vokalwechsel verbunden ist. Typisch ist hierbei entweder die labiale Variation (nichtlabialer Konsonant ~ labialer Konsonant), z. B. *sal'i wol'i* 'etwas Schimmerndes', *kēlšī polšī* (*χir*) (Sack) voll Klatsch [Rätsel]' (vgl. *polšš* 'Klatsch'), oder die Variation labialer Konsonant ~ χ, z. B. *wullī χullī* 'stumpfsinnig' (Ovd. 32). Ugyanezt írja az Ovd. 189. és 208. oldalán.

A párhuzamos kifejezések változó tagjainak vizsgálata nagyjából hasonló eredményre vezet. Ha a két váltakozó szó kezdő mássalhangzója labiális ~ nem labiális ellentétet mutat, akkor határozottan olyan tendencia nyilvánul meg, hogy

a labiális a második tagba kerüljön. Ebből a szempontból feldolgoztam STEINITZ és REGULY anyagát. Minden példát csak egyszer vettem tekintetbe, a *χuw... wān* 'lange ... kurz' kifejezést pl. nagyon gyakran megtaláljuk, de a statisztikában csak egyszer szerepel. STEINITZ szövegeinek vizsgálata az alábbi eredményt adja.

1/ nem labiális ~ *p*- 27, kivétel (*p*- ~ nem labiális): 11. Az utótag tehát 71%-ban *p*- kezdetű. Ha minden példa minden előfordulását tekintetbe vettem volna, az arány méginkább a labiális utótag fölényét mutatta volna, mert az ellenpéldák általában csak egy-két esetben fordulnak elő. Példák: *šlḥəl nilli, patəl nilli*. 'deren Anfang nicht sichtbar ist, deren Ende nicht sichtbar ist' (OVD. 88); *toxtijet štəḥ ūna jis, punijet štəḥ ūna jis*. 'Ihre Flüglein wurden gross, Ihre Federlein wurden gross' (OVD 333) stb. Kivétel pl. *pšs taxtə mašematḥ, nīr taxtə mašematḥ*. 'Zerreisst ihn wie einen Handschuh, zerreisst ihn wie einen Fellschuh' (OVD. 282).

2/ nem labiális ~ *w*- : 19, kivétel: 11. Az utótag 63%-ban *w*- kezdetű. Példák: *mā šūk tüṭi šukanḥ χū, mā woš tüṭi wošanḥ χū*. 'Kummer ertragender kummervoller Mann, Elend ertragender elender Mann (OVD. 434); *Suχ wiḥkrijəm wiḥkərna, wušš wiḥkrijəm wiḥkərna*. 'Mit einem Reisschaken zum Fang des Störs, mit einem Reisschaken zum Fang des Nyelma (OVD. 418). Kivétel pl. *iši χorpi wšj tēḥ ḥoχəs tēḥ lūmatl'ijəs*. '... kleidete sie sich in ebensolche Zobelkleider, Pelzkleider' (OVD. 84).

3/ nem labiális ~ *m*- : 13, kivétel: 5. Az utótag 72%-ban *m*- kezdetű. Példák: *ārīti kēm χūjem ārijl, mššti kēm χūjem mššl*. '... der singende Mann singt, der Mädchen erzählende Mann erzählt Mädchen' (OVD. 55); *šaḥken ūsmaḥə χuw jam tuḥa, mšsən ūsmaḥə χuw jam tuḥa*. 'Einen heissen langen schönen Sommer machte *turəm*, Einen Schweiss hervorbringenden langen schönen Sommer machte *turəm*.' (OVD. 309). Kivétel pl. *woχsar sšjəmə χšḥnemna, ššwər sšjəmə χšḥnemna*. 'am Ufer des Fuchsbaches, am Ufer des Hasenbaches' (OVD. 450).

Steinitz arra is utal, mint föntebb idéztem, hogy az ikerszavak egy csoportja *χ*-utótagú. Mi a helyzet a párhuzamos kifejezéseknél? 30 példát találtam, ahol az egyik tag *χ*- kezdetű, a másik nem. 20 esetben (66%) a *χ*-s kezdetű szó a parallelizmus második tagjában helyezkedik el. Példák: *tāpət-jāḥ... χūt-jāḥ* 'siebzig.. sechzig' (432); *tārnijen... χütijen* 'verderblich... gefährlich' (377). Kivétel pl. *χūtəm... nātə* 'drei... vier' (249).

REGULY anyagának vizsgálata a következőképpen összegezhető.

1/ nem labiális ~ *p*- : 25, kivétel 7. Az esetek 78%-ában az utótag *p*- kezdetű. Példák: *χoḥməḥ... piltāḥ* 'hunyo... fátyolozó' (I, 39); *l'om... pāzər* 'zelnicefa... vörösberkenyefa' (I, 79). Kivétel pl. *pūlpəḥ... surməḥ* 'nyilásfödeles... tetőnyílásos' (I, 717).

2/ nem labiális ~ *w*- : 24, kivétel 7. Az esetek 75%-ában az utótag *w*- kezdetű. Példák: *lōndi... uāzi* 'vadludas... vadrécés' (I, 89); *siski... uārəs* 'veréb... vércse' (II, 113). Kivétel pl. *uāš... kōrt* 'város... falu' (I, 99).

3/ nem labiális ~ *m*- : 4, kivétel 6. Érdekes, hogy az *m* ebben a nyelvjárásban nem rendeződik úgy, mint Steinitz szövegeiben.

Az *m* viselkedése mellett a *χ* viselkedése is más, mint Steinitz följegyzéseiben. Az összegyűlt 30 *χ*-t tartalmazó adatból 17 jelentkezik az utótagon, 13 az előtagon. Ez mindössze 56% az utótag javára. Meg kell azonban jegyezni, hogy a 13-ból 5

esetben a χ -s előtagot w -s utótag követi. Bizonyos tendencia tehát mutatkozik arra, hogy a χ - kezdetű szó legyen az utótag, de ez a tendencia gyengébb, mint a w -esetében.

Meglepő viszont, hogy a 27 k - kezdetű adat közül 18 az utótagban talált helyet (66%). STEINITZ-nél a k szinte teljesen egyenletesen oszlik meg az elő- és utótag között.

A főntebb bemutatott adatok bizonyítják, hogy ha egy párhuzamos kifejezés két váltakozó tagja között labialitásbeli különbség van, akkor az esetek többségében a labiális tag a második helyre kerül. Kisebb mértékben jelentkezik az a törekvés is, hogy a χ - a második helyen álljon. A szabályszerűség nem olyan nagy, mint az ikerszavaknál, de ez a tagok közötti nagyobb távolságnak a következménye. Erre azonban később a vogul ikerszók tárgyalása után még visszatérünk.

A vogul nyelvi adatok gyűjtéséhez MUNKÁCSI 4 kötetét használtam fel. Miután úgy láttam, hogy ikerszók leginkább a találós kérdésekben fordulnak elő, földolgoztam a KANNISTO-LIIMOLA Wogulische Volksdichtungjának VI. kötetében levő találós kérdéseket is.

Jelentéstani szempontból a vogul ikerszók is három csoportra oszthatók: a/ hasonló jelentésű szavakból állnak: *ujəm-χulum* 'tkp. állat-halam' (M IV, 413). *sal'i-wol'i* 'das Glänzende und Schimmernde' (K-L, VI, 139)., b/ ellentétes jelentésű szavakból állanak: *āyim-piyəm* 'leányom, fiam' (M IV, 413). c/ osztódás útján alakultak: *sili-lūri* 'csengős, csörgős' (MIV, 223) *seri-mori* 'rengeteg, zordon' (M IV, 386).

A párhuzamos kifejezéseknél ugyanez a három csoport különíthető el: 1. *sis-jāral lāwiləm, manā mayil-jāral lāwiləm* 'háterőt rendeljek-e vagy mellerőt rendeljek-e' (I, 139); *sārniη tāwlap, sārniη pānsip* 'aranyos szárnyú, aranyos farkú' (I, 39); 2. *rottij ālnə tāram, rottij ālnə mā* 'békén állott eget, békén állott földet' (II, 63); *āyi tēnə jāniη pūri, manki vārilaleu piη tēnə jāniη pūri, manki sāpitāleu*. 'Leányevő nagy lakodalmat készítgessünk mi, fiúevő nagy lakodalmat rendezzünk mi' (II, 250); 3. *sēr-vōr, mōr-vōr sāmna ēlū jāmmətas*. 'Járatlan erdő, sötét erdő zugába távozott el.'

Hangtani szempontból is lényeges egyezések vannak az ikerszók és a parallelizmusok között a vogulban. Mint idézett tanulmányomban kimutattam, a legkedveltebb ikerítő mássalhangzók a vogulban is labiálisak. A párhuzamos kifejezések váltakozó tagjainak statisztikája a következő eredményre vezetett.

1/ nem labiális ~ p - : 41, kivétel 28. Az utótag 59%-ban p - kezdetű. Példák: *tayintettal sāut-süntəm... tayintettal paip-süntəm*. 'Telhetetlen „bödönyöm” szádját... telhetetlen „puttonyom” szádját' (III, 238); *χūntə āηχwimə... χūntə pēsätimə*. 'Valahogyan kibontják... valahogyan megoldják' (III, 261). kivétel pl. *χāsə pal'pə pal'in uj, χāsə layil'in uj*. '... hosszú fülű füles állatkép, hosszú lábú lábas állatkép' (IV, 301).

2/ nem labiális ~ m - : 18, kivétel 12. Az utótag 60%-ban m - kezdetű. Példák: *ērjy-χum, mōjt-χum*. '... az ének embere, a rege embere' (II, 101); *simānl ētχəlawət, majtānl ētχəlawət*. '... szívük ha éhezik, májuk ha éhezik' (II, 257). Kivétel pl. *muñmin tū ēlū χāltilū, sānkiη tū ēlū χāltilū*. 'Izzadságos nyarat töltünk el, napheves nyarat töltünk el' (II, 189).

3/ nem labiális ~ v - : 22, kivétel 11. Az utótag 66%-ban v - kezdetű. Példák:

n̄ālax turpā turin̄ rāṅḡkwə... vāyīn̄ turpā turin̄ rāṅḡkwə. 'Vékony hangú hangos kiáltást... vastag hangú hangos kiáltást' (II, 29); *saka jāniy lāwəltawə, saka vorin̄ lāwəltawə.* 'Igen nagyinak emlegetik, igen hatalmasnak emlegetik' (II, 138). Kivétel pl. *vitā lošit lošit kwolnə... tepā lošit kwolnə.* 'Vize bőséges bőséges házban... Elesége bőséges bőséges házba' (III, 145).

Az egyes labiális mássalhangzók kedveltsége között nincs különösebb eltérés. Az osztjáktól eltérőleg a vogulban nem jelentkezik olyan tendencia, hogy a χ -kezdetű szó a parallelizmus második tagjába kerüljön.

Az ikerszók és a parallelizmusok jelentéstani és hangtani egybevetése után kísérreljük meg feltárni, mi lehet az egyezések oka. A párhuzamos kifejezésmód eredetének kérdésével részletesen foglalkozik RAVILA „Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen” című tanulmányában (FUF. XXVII, 1–136). Szerinte a parallelizmus nem stíluseszköz, hanem „eine Ausdrucksweise, die tief zum ganzen Wesen der Sprache gehört und zugeich alt ist” (37 l.). Oka az, hogy „in einer Entwicklungsperiode, als die Flexion nicht entwickelt war, im allgemeinen nicht, wenn überhaupt, koordinierte Satzglieder auftreten konnten, weil das vorangehende Wort immer dazu tendierte, als Bestimmung des nachfolgenden aufgefasst zu werden” Továbbá „Vater-Sohn konnte also nicht 'Vater und Sohn', sondern musste 'Sohn des Vaters' bedeuten. So war man gezwungen zu sagen *der Vater kommt, der Sohn kommt*, als es keine kopulative Konjunktion und am Verbum kein Numeruszeichen gab; d. h. ebenso, wie es noch heutzutage in den allerprimitivsten Sprachen recht allgemein geschieht” (i.m. 40–41). Néha keletkezhetek azonban mellérendelő összetételek is, ha pl. ellentétes fogalmak kerültek egymás mellé (*éj-nap, fiú-leány*), vagy ha a szavak szinonimák voltak (uo.).

Ez az ősi állapot leginkább a szamojéd nyelvekben őrződött meg. RAVILA több példát közöl CASTRÉN-LEHTISALO Samojedische Volksdichtungjából, mint pl. (17 l.) *hæundiado janguh, toundado janguh.* 'es gibt keinen, der geht, es gibt keinen, der kommt'; (299 l.) *njewen hamad(a), nisjen hamad(a).* 'nach meiner Mutter Tode, nach meines Vaters Tode' (i.m. 35).

Hasonló szerkezetek több finnugor nyelvben is előfordulnak, az obi-ugorban nagyon gyakran.

Mindezek alapján arra lehet gondolni, hogy az ikerszók gyakran használt párhuzamos kifejezésekből keletkeztek, vonódtak össze. Elgondolkoztató azonban RAVILÁnak az a kétségkívül helyes megállapítása, hogy ellentétes jelentésű és szinonim szavakból már a legősibb időkben is keletkezhetek mellérendelő összetételek, az ikerszavak viszont éppen ilyen jelentésű szavakból állanak. Az osztódásos ikerítések tagjait szinonim szavaknak tekinthetjük. RAVILA magyarázata szerint a parallelizmus nem stíluseszköz, hanem szükségszerű, a nyelv jellegéből adódó egyszerű kifejezésmód, A *csillog-villog, dúl-ful, csireg-csörög* s ezekhez hasonló más összetételek viszont vitathatatlanul expresszív jellegűek, fokozott értelmi telítettségűek. Ezek szerint tehát a parallelizmusok és az ikerszók keletkezésének az oka különböző volna.

A párhuzamos kifejezéseket azonban nehéz lenne nem stíluseszköznek tekinteni. Azt hiszem, RAVILÁval ellentétben, az ilyen szerkezetek mindig is stíluseszközként

voltak használatosak. Úgy látszik, hogy két vagy több alanyt valóban nem lehetett egykor — kötőszó hiányában — egyszerűen egymás mellé helyezni a mondatban, azonban a mellérendelő kötőszó hiányából adódó problémát nemcsak az állítmány — és a többi mondatrész — minden alany mellett való megismétlésével lehetett megoldani, hanem egyszerűbb módon is, a duális vagy a többesjel konnektivuszi használatával, ill. külön konnektivuszi végződéssel (Vö. RAVILA i.m., HAJDÚ: NyK 71: 61–78). A párhuzamos kifejezéseket azért sem lehet a több alany mellett esetleg kényszerűen megismételt állítmánnyal összekapcsolni, mert a párhuzamos kifejezésekben általában nem az alanyok különböznek, hanem a legtöbbször a jelzők vagy a határozók; azok a mondatrészek, amelyek leginkább alkalmasak az expresszivitás, a fokozás kifejezésére. Néhány példa: *Izzadságos nyarat töltünk el, napheves nyarat töltünk el* (VNGy. II, 189); *Igen nagyoknak emlegetik, igen hatalmasnak emlegetik* (VNGy. II, 138).

A rokon- vagy ellentétes értelmű szavak összekapcsolása, halmozása, az egyszerű szóismétlés a stilisztika ősrégi eszköze. Ezt a stíluseszközt nem kell az uráli mondat szerkesztés bizonyos feltételezett ősi sajátosságaiból eredeztetni.

Ami most már azt a kérdést illeti, hogy az ikerszők ősbek-e vagy a parallelizmusok, azt hiszem, erre a kérdésre azt kell válaszolni, hogy egyik sem régebb a másiknál, egyidősek. A forradásos ikerítéseknel ez elég egyértelműnek látszik. Az osztódásos ikerítések esetében egy körülmény azonban mintha arra mutatna, hogy ezek eredetileg parallelizmusokban jelentkeztek. Ez meglepő föltételezés lehet, hiszen „első látásra” úgy tűnik, az *izeg-mozog, tarkabarka* stb. alakú ikerszők két része nemigen szakítható el egymástól. A vogul és az osztják parallelizmusok azonban azt mutatják, hogy igen. Az egyszerű szóismétlés mint stíluseszköz gyakran előfordul, a mondatismétlés azonban nem. Ezért a parallelizmus második tagjában legalább egy szót cserélni kell, az első tagmondat valamely szava helyett egy hatásos rokon- vagy ellentétes értelmű szót kell találni. Ez nem mindig sikerül. Föltehetőleg ezért fordulnak elő nyilvánvalóan értelmetlen kifejezések, mint pl.

'... an meine fünfzehigen Füsse...

... an meine sechszehigen Füsse...'

(OVE, I: 359). vagy 'Két felé megyünk (ketten), háromfelé megyünk (ketten)' (VNGy. II, 51), stb. Lehet, hogy az ikerítés is egyfajta szükségmegoldás volt: semmi nem jutott a dalnok eszébe, ezért kis módosítással megismételte a helyettesítendő szót. Ha már megfelelő párhuzamos szót nem sikerült találnia, a megismétlendő szót úgy módosította, hogy legalább a csengése hatásosabb legyen. Mindhárom ugor nyelv ikerszavairól el lehet mondani, hogy az utótagjuk általában hangzósabb: m. *izeg-mozog*, o. *ser-mor*, v. *l'imis-i'amis* stb. Ugyanez más, nem uráli nyelvekről is elmondható, pl. német: *Mischmasch, Zickzack, Tingeltangel* stb.

Főntebb láttuk, hogy az ikerszők második tagja gyakran labiális vokális vagy konzonáns. Hogy a labiális hangok hangzósabbak-e, mint a nem labiálisok, arra nézve nem találtam statisztikai adatokat. JESPERSEN (Lehrbuch der Phonetik, 190–191) azt írja, hogy annál nagyobb a hangzósság, minél nagyobb a tér, amelyen a levegő áthalad. Szerinte a labiális magánhangzók hangzóssága kisebb, s ezt nyilván azért gondolja, mert a levegő szűkebb résen hagyja el a szájüregét. Maga a rezonáló

kamra viszont labiálisoknál nagyobb. A föntebb előadottakból nem kell arra következtetni, hogy mindig az utótag a másodlagos. Amikor már megvolt a modell, a minta, akkor második tagnak illő, hangzós magánhangzókat tartalmazó szóhoz előtagot ikerítettek. Természetesen ilyen fordított képzések csak később keletkezhettek, amikor az ikerszók már kialakultak, hangtani sajátosságaik megszilárdultak.

Befejezésül még azt említem meg, hogy ikerszók minden bizonnyal közvetlenül, párhuzamos kifejezésekben való korábbi előfordulás nélkül is születtek. Úgy tűnik, az ikerítés az egyik legősibb szóalkotási mód.

ZWILLINGSWÖRTER UND PARALLELISMEN IN DEN OB-UGRISCHEN SPRACHEN

TIBOR MIKOLA

Verf. hat vor 11 Jahre die sogenannten Zwillingswörter des Wogulischen und Ostjakischen analysiert (NéprNyud. 17–18: 55–62). Im vorliegenden Artikel untersucht er das Verhältnis der Zwillingswörter zu den Parallelismen. Es ist bekannt, dass die beiden Glieder der „Zwillingswörter“ genannten Komposita des Öfteren auch als Elemente von Parallelismen begegnen. Verf. vergleicht die Zwillingswörter und die Parallelismen aus semantischen und phonetischen Gesichtspunkten und stellt fest, dass sie miteinander weitgehend übereinstimmen. Von selbst kommt der Gedanke auf, dass die Zwillingswörter aus Parallelismen entstanden wären. Verf. lehnt diese Annahme ab und äussert die Meinung, dass Zwillingswörter und Parallelismen seit uralten Zeiten als wichtige Stilmittel nebeneinander existiert haben.